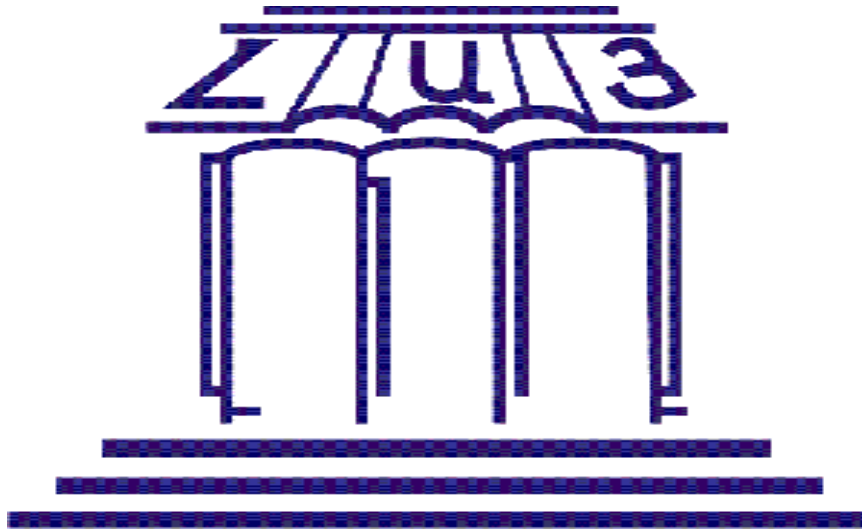

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

491.99-S

7-23

2573

425

51-70

~~1579~~

w 147

2010

ԸՆԹԱՑԻ ՆԱԽԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ԼԵՋՈՒԻ

31491.99-5
7-23

ՏԱՐՐԱԿԱՆ

1579

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

425
51-94 Արդի Հայերէնի

Ի ՊԵՏՈ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՅ

Վաւերացեալ յՈւսումնական Խորհրդոյ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԿԱՐԶՈՒԹԵԱՆ

80ԴԻՆԵՑ

ՍՏԲԱՏ ԴԱՐԹԵԱՆ

طبع اولمشددر حلیه سنک رختامه سید

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ն. Զ. ԱՐԱՄԵԱՆ

1891

1004
16364

Ես իսկ ինքս արդի հայ իշխան
Ես իսկ ինքս արդի հայ իշխան
Ես իսկ ինքս արդի հայ իշխան

31269-42

2001

Հեղինակին կնիք չկող օրինակ
անվաներ են

1881

14349-58

ՑԱՌԱԶԱԲԱՆ

Սեխարհաբառ Քերականութեան մը Յառաջա-
բանին մէջ «Լեզուի խնդրոյն» վրայ հառել անխու-
սափելի հարկ մը նկատուի գուցէ: Ներուի մեզ սակայն
այդ հարկէն խուսափիլ, նախ՝ զի գործս արտական
դասագիրք մ'է եւ երկրորդ՝ զի աշխարհաբար-գրաբարի
լեզուապայտար ոչ եւս նորութիւն մ'է, խնդիրն ինքնին
լուծուած լինելով սակաւ զարգացմամբ արդի Հայ
լեզուին:

Պէտք է դիտել սակայն թէ մեր շատ մը վարժա-
րանաց մէջ աշխարհիկ լեզուի ուսումն իւր արժանաւոր
դիրքը չգրաւեր դեռ. ուրեք ուրեք, կանխակալ սովորոյթի
մագլղեցութեամբ, կամ բնաւ մոտ զսաճ չէ եւ կամ
վեր 'ի վերոյ եւ հարեւանցի իմն կ'աւանդուի, աւելի
ժամանակ կարենալ տալու համար հին Հայերենի ուսման:

Մեր խոնարհ կարծեօք, աւելի բնական եւ բա-
նաւոր է առակերտն ծանօթ աշխարհաբար կանո-
նաւոր չափով եւ խնամով աւանդել 'ի սկզբան, եւ
անգամ մը որ առակերտն բմբռնէ թէ ինչ է լեզու եւ
քերականութիւն, այլ եւս դժուար չափի թուի նմա եւ
գրաբարն որոյ արքերութիւնն բնդ արդի հայերէնին
աւելի շուտ եւ հեշտիւ պիտի ուսանի բարձրագոյն կար-
գաց մէջ: Թուի թէ արդի հայ լեզուի բնդհանուր եւ
պարտաւորիչ կերպիւ աւանդման արգելիքներէ մին ալ եւ
թերեւս գլխաւորն է դասագրոց — լաւ ծրագրեալ եւ
աստիճանաբար զարգացման դրութեամբ բաշխեալ
նպասակալարմար դասագրոց — նուազութիւնն:

Մասնաւորելով մեր խօսքն Քերականութեան ուս-
ման վրայ, անցելի է, կարծեմք, նորավարժից ձեռք
տալ բնդարձակ եւ խնդողեալ Քերականութիւն մը եւ
զբաղեցնել զիրենք մանրամասնութեամբ. աստեք կը
շփոթեցնեն, կը ձանձրացնեն եւ կը վհասեցնեն դեռա-
հաս մանուկը: Ընդհակառակն աւելի բանաւոր եւ
օգտակար է, առաջին օրջանին, տալ բնդհանուր եւ
հիմնական գետնիքներն՝ բառերու, անոնց, յաս-

կուրեանց, փոփոխմանց եւ յարաբերութեանց վրայ, գործնական եղանակաւ վարժեցնել բառերու կիրարկութեան՝ եւ ապա, յաջորդ շրջաններուն, այդ հիմնական կանոնաց վրայ հետզհետէ յաւելուլ եւ մասնաւորներն, բացառութիւնն ելլն. ելլն. 'ի մի բան աւանդել նախ կասարներն միայն, վերջի բոլորով մասնաւոր գիտելիքներն: — Այս է համառօտակի ներկայ Տարրական Քերականութեանս նպատակն եւ ուղղութիւնն որ, յուսանք, կ'արժանանայ մեծաւոր դաստառաց հաւանութեան: Յաջորդ շրջանի համար աւելի քնդարձակ Քերականութիւն մը սոյն դրութեամբ արդէն պատահասած ըլլալով՝ զայն ալ պիտի ընծայենք ի լոյս ըստ կարի տուս:

Անպէս չէ երկու խօսք ըսել ի մասին գործածութեան գրեւկիս. ի հարկէ ուսուցիչը կանխաւ կը մեկնէ կանոններն եւ հրահանգաց գործադրութիւնն կը յանձնարարէ, յաջորդ դասին ի լուր աւակեհաց կտր-դացուելու եւ սրբագրուելու համար։ Տեղ տեղ դրուած ծանօթութեանց ալ, (ինչպէս յէջ 12, 15, 24, 36, եւ 38) ուսադրութիւն կ'ընծայուի անուուս։ Աւակեհսն կ'ունենայ տեսակ մը որոյ մէն մի էջն, գրեւկիս էջերուն համեմատ, յասկացնելով դասի մը նիւթին, կ'արծանագրէ նախ կանոնն եւ ստորեւ կը գրէ նոյն կանոնի վերաբերեալ ամէն դիտողութիւն, գիտելիք, ծանօթութիւն, ինչպէս եւ սրբագրեալ հրահանգներն։ Չայս կը նկատենք միջոց մը լաւ եւս ի միտ առնելու կանոններն եւ գիտակցաբար ընելու հրահանգներն։

Սամսոն, Յուլիս 1891

U. T.

ՏՄՐՐԱԿԱՆ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԴԻ ՀԱՅԵՐԷՆԻ

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ

1. Մեր խօսած կամ գրած շեղումն կը կազմուի քառերէ:

2. Բառերով կը բացատրենք մեր գաղափարները և զգացումները:

3. Բառերը կը կազմուին վանկերէ և վանկերն՝ տառերէ:

4. Վաճկ կը կոչուին մէկ կաթ մէկ քանի տառեր ուրք մէկ անգամէն կը հնչուին :

5. Տառ կամ գիր կը կոչուին այբուբէնի մէջ
եղած 38 նշանները կամ ձևերը :

6. Երկու տեսակ գիր կայ. Զայնաւոր եւ
Բաղաճայն:

7. Ձայնաւոր են ա, է, է, ը, ի, ո, լ, օ, որք կրնան արտաբերուիլ առանձինն:

8. Բաղաձայն են ք, գ, դ, զ, ք, ժ, չ, խ, ծ, կ, հ, ճ, ղ, ճ, լ, յ, լ, չ, պ, ջ, ն, ս, վ, ռ, զ, փ, ֆ, ժ : Ասոնք ձայնաւորնե-
րու հետ միայն կրնան հնչուիլ :

Հ Ր Ա. Հ Ա. Ն Կ 1.

Դասատուն հատուած մը ցոյց կուտայ ընթերցանութեան գրքէն եւ աշակերտը նոյն հատուածի բառերն ուղղահայեաց սխեմակի մէջ կ'օրինակեն, վանկերը գտնելով:

9. Երբ քանի մը բառեր ամբողջ իմաստ տան, կը կաղմեն խօսք:

10. Հայերէն լեզուի բառերը տասն տեսակ են:

Անուն կամ Գոյական, Յօդ, Ածական, Դերանուն, Բայ, Դերբայ, Մակբայ, Նախադրութիւն, Շարկաս, Չայնարկութիւն,

11. Այս տասն տեսակ բառերը կը կոչուին Մասունք բանի (խօսքին մասերը):

12. Քերականութիւնը կը սովորեցնէ սրոշէլ խօսքին մասերը, ճանչնալ անոնց յատկութիւնը, փոփոխմանը, իրարու հետ ունեցած յարաբերութիւնները, ելն:

Կ Ե Տ Ա Դ Բ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

13. Կէսադրութիւնն է զատել խօսքի մը անդամները այլևայլ նշաններով, որոց պէտք է ուշ գնել զրոյթեան մէջ:

14. Այս նշաններն են. Ստրակէս (.), Միջակէս (.), Բոյր ('), Վերջակէս (:), Շեշտ ('), Կարոյկ (°), Երկար ('), Կոխում (...), Գիծ (—), Զակերտ (>), Փակագիծ (.), Ապարարց ('), Ենթամնայ (-):

Ծանօթ. — Դասաւորուն ընթերցանութեան միջոցին օրինակներով կը բացատրէ սոյն նշաններու կիրառութիւնը:

Հ Բ Ա Հ Ա Ն Գ 2.

Գտէք տասն հատ միապակի բառ, տասն՝ երկապակի բառ, տասն՝ եռապակի ելն: Ապա անոնց վանկերը զատեցէք ուղղահայեաց գծով:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա.

ԱՆՈՒՆ ԿԱՍ ԳՈՅԱԿԱՆ

15. Մարդ, անասուն և առարկայ ցուցնող բառերը կը կոչուին անուն կամ գոյական:

Ինչպէս՝ Պօղոս, մի, գիրք:

Հ Բ Ա Հ Ա Ն Գ 3.

Որոշեցէք մարդ (անձ), անասուն (կենդանի) եւ առարկայ (իր) ցուցնող բառերը եւ զատ զատ սիւնակներու մէջ գրեցէք:

Ընկոյզ, խղուշ, մշակ, աղամանք, Աղամ, բարձ, ականջ, դատաւոր, կայէն, հովանոց, կաքաւ, մարգագետին, արեւ, Գրիգոր, եզ, սեւամորթ, ճպուռ, տախտակ, կեռաս, Պօլսեցի, գիրք, էշ, ստամոքս, ընկեր, դաշտ, տաշտ, Բենիամին, կնքա-հայր, շաքար, կէտ, մթեղ, ծեր, նաւ, ուղտ, հող:

Հ Բ Ա Հ Ա Ն Գ 4.

Որոշեցէք տեսակի կամ նիւթական բաներ եւ անտեսակի կամ մշտնոր բաներ ցուցնող անունները:

Գրիչ, Թռչուն, հոգի, խաչ, պատկեր, հրեշտակ, արօր, Աստուած, սեղան, ապրուստ, աքաղաղ, եռանդ, մարդ, բաժակ, սէր, աշխոյժ, ալիւր, կաքաւ, կաղամբ, պատիւ, միտք, դրամ, աշխատանք, կացին:

Հ Բ Ա Հ Ա Ն Գ 5.

Գտէք հինգ անձի՝ հինգ կենդանիի եւ հինգ առարկայի անուն:

Հ Բ Ա Հ Ա Ն Գ 6.

Գտէք տասն տեսակի՝ եւ տասն անտեսակի առարկայներ:

Հասարակ անուն եւ Յատուկ անուն

16. Անունը երկու տեսակ է. հասարակ եւ յատուկ:

17. Հասարակ անունը կրնայ պատշաճիլ տեսակի մը ամէն անհատին, ինչ. մարդ, ձի, փառ:

18. Յատուկ անունը տեսակի մը մէկ անհատին կրնայ ըսուիլ, ինչ. Աղաւ, Նաւ, Եփրատ:

Գիտելիք Ա. Մարդերու, քաղաքներու, գիւղերու, գետերու, երկիրներու, ծովերու եւլն. անունները յատուկ անուն են:

Գիտելիք Բ. Յատուկ անունները գլխադրով կը գրուին:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 7.

Յատուկ եւ հասարակ անունները զատ զատ սիւնակներու մէջ գրեցէք:

Եկեղեցի, ձի, Մարիամ, գետ, տուն, Յակոբ, տղայ, Տրապիզոն, Ժամկոչ, եղբայր, Շիրակ, պարտէզ, Երուսաղէմ, ցորեն, Ժամացոյց, հովանոց, էջմիածին, ծառ, Թռչուն:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 8.

Աչակերտք տան երեք յատուկ անուն որ ցուցնէ՝ Մարդ, կին, քաղաք, գիւղ, գետ, լեռ, աղբ, Թագաւոր, մարգարէ, սուրբ:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 9.

Աչակերտք տան երեք յատուկ անուն: Գաւառի, Թաղի, փողոցի, վանքի, եկեղեցականի, վաճառականի, վարժապետի, տօներու:

Թիւ

19. Թիւը երկուք է, Եզակի եւ Յոֆնակի:

20. Անուն մը եզակի է երբ մէկ անձ, մէկ անասուն, մէկ իր միայն կը ցուցնէ:

Ինչպէս՝ հայր, զիրք, արքա:

21. Անուն մը յոֆնակի է երբ շատ անձ, շատ անասուն, շատ իր կը ցուցնէ:

Ինչպէս՝ հայրեր, զիրքեր, արքուններ:

22. Եզակի անուն մը յոֆնակի ընելու համար պէտք է ծայրը եր կամ ներ աւելցնենք:

Եր աւելցնելու է եթէ անունը միաւրյանկ է, ներ » » » » քաղաքականկ է:

Գիտելիք. — Գրաբառի մէջ անուն մը յոֆնակի կ'ըլլայ ծայրը ֆ աւելցնելով, տունֆ, ծաղիկֆ: Այս ձեւը կրնայ գործածուիլ նաեւ աշխարհաբարի մէջ:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 10.

Հետեւեալ անունները յոֆնակի ըրէ:

Հաց, կերակուր, դպրոց, Թագաւոր, զինուոր, բանակ, Թնդանօթ, հիւանդ, բժիշկ, դեղ, սպասաւոր, ծառայ, աղախին, ներ, քոյր, աներ, հօրաքոյր, մատնոց, ասեղ, կար, գերեզման, մահ, արքամութիւն, ուրախութիւն, ցաւ, ախտ, հասակ:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 11.

Եզակիները յոֆնակի ըրէ եւ յոֆնակիները եզակի:

Մայրեր, տղայներ, մարդեր, պարտէզ, այգի, ձիեր, եղներ, գոմէշ, էջեր, ցուէր, տետրակ, գիրքեր, մանուկ, նեղութիւն, ամիս, եղբայրներ, քոյր, քաղաք, լեռներ, ծաղիկ, պսակ, զինուոր, փողեր, աներ, զմեղներ, ներ, ընկեր, խօսքեր, բառ, գիծ:

Հոլով

23. Եզակի թէ յօքնակի անուններուն ծայրը կերպ կերպ կը փոխուի. այս է հոլովը. Բար, ֆարի, ֆարէ, ֆարերու և ինչ:

24. Հոլովը վեց է, Ուղղական, Սեռական, Տրական, Հայցական, Բացառական, Գործիական:

25. Անուն մը հոլովելու ընդհանուր ձևն է:

Եզակի	Յոթնակի
Ուղղական	Հաց
Սեռական	Հացի
Տրական	Հացի
Հայցական	Հաց
Բացառական	Հացի
Գործիական	Հացով

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 12.

Ասոր պէս հոլովեցէք սա ձևովանի անունները: Խաչ, քար, փայտ, կաթ, վարդ, ծով, ծառ:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 13.

Հոլովեցէք սա բազմականի անունները: (Չմոռնաք թէ բազմականի անունները ներմասնակի յօքնակի կ'ըլլան): Բերան, ականջ, երես, սեղան, աթոռ, դպրոց:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 14.

Հոլովը նոյն պահելով սա անունները եզակի ըրէք. Հացեր, խաչերու, փայտերէ, քարերով, կովերու, առներէ, ձիեր, վարդերու, ծովերու, ծառերու, քիթերով, բերաններ, ականջներէ, երեսներու, սեղաններով, աթոռներու, դպրոցներ, թաշկինակներու, պատառներով, կերակուրներու:

26. Վեց հոլովներն իրարմէ զանաղանելու համար աշակերտք պէտք է միտ դնեն թէ՛ Ուղղինը կը ճանչցուի ո՞վ կամ ի՞նչ քան հարցմամբ
Սեռինը » » ուրն » ի՞նչ քանին »
Տրինը » » որո՞ւ » ի՞նչ քանի »
Հայցինը » » զո՞վ » ի՞նչ քանը »
Բացինը » » ուրե՞ » ի՞նչ քանի »
Գործինը » » որո՞վ » ի՞նչ քանով »
Գիտ. Ո՞վ, որո՞ւն, որո՞ւ, զո՞վ, ո՞րմե, որո՞վ, հարցումները անձանց համար են, իսկ միւսները իրաց համար:

Յասկացուցիչ եւ Յասկացեալ

27. Յասկացուցիչ կը կոչուի այն սեռական հոլով անունը որ կը ցույցնէ թէ բան մը որուն է: Օրինակ: Գրքի կողք, ծառի ճիւղ:
Այս օրինակներուն մէջ գրքի եւ ծառի բառերը յատկացուցիչ են, իսկ կողք եւ ճիւղ յատկացեալ են:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 15.

Նոյն հարցումներով անունաց հոլովը գտէք:

Հայրս կը կարգայ: Զուրը հեղուկ է: Կաղնին ծառ է: Բահանայն ունի չուրջառ: Հացին միջուկը կակուղ է: Բարեկամիս նամակ գրեցի: Ծառին քար նետեցի: Ո՞վ ծեծեց եղբայրս: Պատուը քաղեցինք: Պարգէս առի վարժապետէս: Գինին կը չինուի խաղողէ: Զորեպանով զրկեցինք բեռները: Մածունը կը չինուի կաթով: Աստուած դրախտէն վանտեց Ադամն ու Եւան զի արգիլեալ ստուգէն կերած էին:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 16.

Հետեւեալ բառերը իրարու կապեցէք այնպէս որ առաջինը Յասկացուցիչ ըլլայ, երկրորդը յասկացեալ, Գրիչ ծայր, խնձոր կուտ, սալոր կեղեւ, դուռ բանալի, կատու սոյն, նամակ հասցէ, առիւծ բաշ, փողոց սալարկ, դպրոց տեսուչ, աղքատ հագուստ, ժամացոյց չլիթայ, քաղաք բնակիչ, թուր պատեան, քահանայ չուրջառ, աչք լոյս:

28. Անուաններէն սմանք ուրիշ կերպ կը հոլովին:

1. Սեռականի մէջ ու վերջաւորող անուաններ.
Ինչպէս՝ մարդ, ձի, կով, ծով, նաւ, եւլն.

2. Սեռականի մէջ ոչ վերջաւորող անուաններ.
Ինչպէս՝ սեռ, (սիրոյ), գեռ, ուս, զոռիս, յոյս:

3. Սեռականի մէջ տոյ եւ գործիականի մէջ տոյ
կամ եւս վերջացողք ինչ. սարի, հոգի, գիւնի, որդի:

4. Թիւն վերջացողք որոց սեռականը կ'ըլլայ
քեան գործիականը քեանք, բացառականը քեան:

Ինչպէս՝ նեղութիւն, մեծութիւն, չարութիւն, եւլն.

5. Իւն վերջացողք ասոր կը հետեւին, միայն
բացառական եւ գործիական ընդհանուր կանոնին պէս
կ'ըլլան. Ինչպէս՝ սիւն, ձիւն, անկիւն, արիւն, եւլն.

6. Ուն վերջացողք կ'ըլլան սեռականի մէջ ման,
բացառական մանե, գործիական մանք:

Ինչպէս՝ խոսումն, ուսումն, օծումն, կոչումն.

7. Սեռականի մէջ ուն վերջացողք:

Ինչպէս՝ անուն, մահ, ժամ, օր, ամիս, տարի:

8. Սեռականի մէջ ան վերջացողք:

Ինչպէս՝ կնիկ, աղջիկ, զարուն, աշուն, մանուկ,

9. Սեռականի մէջ օր վերջացողք:

Ինչպէս՝ հայր, մայր, եղբայր, կնիսնայր:

10. Սեռականի մէջ ոչ վերջացողք. Ինչ. կին,
ֆոյր, սեռ, ընկեր, տալ, աներ, տալ, ներ կեսուր:

Ծանօթ. — Դաստառն, եմէ յարմար դասէ, այս ձեւերն ալ
կ'աւանդէ, ինչպէս նաեւ փոփոխման եւ զեղջման կանոններն:
Առ այս լաւ է որ աշակերտք տեսակ մ'ունենան, անմիւր էջն
յատկացնելով հոլովման մի ձեւի: Դաստառն գրաստիական վը-
րայ կը գրէ նոյն վարձուղի ձեւին աշխարհաբառ ամբողջ հոլո-
վումն, զոր աշակերտք կ'օրինակեն իրենց տեսի մէջ եւ ստորեւ
կը գրեն հետզհետէ նոյն ձեւի պատկանող բոլոր բառերն: Բայց
հարկ չկայ այս աշխատութիւնն ընել անպատճառ ի մի նուագ
յաւարտ այս Ա. գլխոյ, այլ հետզհետէ, անմիւր օր հոլով մը միայն,
մինչ միւս կողմէ կը շարունակեն զբաղիլ յաջորդ գլխոյ ուսման:

Գ Լ ՈՒ Խ Բ.

307

29. Յօդ կը կոչուի ն կամ ը գերը որ կը
գրուի գոյականին ծայրը, երբ որոշեալ մտքով
գործածուած է:

Օր. Խնձորի ծառ ըսելով կը հասկնանք ո՛ր եւ իցէ
խնձորի ծառ մը, բայց երբ կ'ըսենք խնձորին ծառը
այն ատեն որոշ խնձորի ծառն կը հասկնանք:

Գիտելիք. Ձայնաւորով եւ անձայն յ տառով վեր-
ջացող անուանները միշտ ն յօդը կ'առնուն: Չըսուիր
կասուր, սասանայր, այլ՝ կասուն, սասանայն:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 17.

Անուանց ծայրը յօդ գիր եւ ըսէ թէ ի՞նչ կ'ըլլայ
խօսքին խմաստը:

Մարդէ չ'վախնար. — Թուղթ տուր ինծի. —
Ձայն լսեցի. — Միհրան պարտիզպանի տղայ է. —
Եղբայրդ գիրք կարդաց. — Կերար հաց. — Ես հաց
կուգեմ, դու ջուր կուտաս. — Դպրոցի աշակերտ. —
Ձինուորի թուր. — Ջուրի աման. — Պատուհանի
փեղկ. — Գրքի կողք:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 18.

Սա անուաններէն որո՞նք յօդ ունին:

Ձին, եկեղեցին, զմեւին, անկիւն, անկողին,
մեղրն, հացը, լուսին, կանոն, սալորն, ոլոռն, աստ-
ղը, աղքատն, սայլապան, ամառն, աման, ալիւր,
քթան, տղայ, բան, բժիշկ, ձուկն ու մուկը, փիղը,
հովիւն, մատեան, գիրք, կորիւն, մեղան, թանաքն,
գուռ, պատեան, թանաք, կօշիկն:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 19.

Յօդով հոլովեցէք սա անուանները:

Կատու, ձի, լեզու, չուկայ, հաւ, դեւ, Հայ:

Գ Լ ՈՒ Խ Գ.

Ա Մ Ա Կ Ա Ն

30. Ածական կը կոչուի այն բառը որ կը ցուցնէ գոյականին որպիսութիւնը կամ կ'որոշէ անոր իմաստը :

31. Հինգ տեսակ Ածական կայ . Որական կամ Հասարակ , Յոցական , Ասացական , Թոռական , Անորոշ :

1. Որական կամ ածական

32. Որական կամ ածականը գոյականին որպիսութիւնը կը ցուցնէ :

Օրինակ . Խելօք տղայ , ճերմակ բոլոր :

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 20.

Որոշեցէք որական կամ ածականները եւ գոյականները :

Համարտ աղջիկ , բարի Աստուած , չար ստատանայ , մոլի թագաւոր , հզօր առիւծ , դժուար դաս , դիւրին գիրք , անվախ մարդ , քաջ եւ կտրիճ երկտասարդ , մատղաշ հասակ , աղնիւ տղայ , սեւ մազ , ցած ձայն , անուշ հոտ , կիզիչ արեւ , կրակոտ ձի , հոտաւէտ վարդ , փայլուն աչք , աղօտ աստղ , գթած հայր :

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 21.

Սա գոյականաց յարմար որական կամ ածական կցէ .

Տղայ , գլուխ , գլխարկ , թաշկինակ , դիւղ , աղուէս , մարդ , դաս , կոչիկ , դանակ , տուն , գագաթ բնութիւն , աշակերտ , բժիշկ , մայր , վարդ , լուսին :

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 22.

Հետեւեալ որականներուն յարմար գոյականներ կցէ :

Ծանր , գեղեցիկ , կախող , կանաչ , մաշուր , թաց , չոր , սուր , ուղիղ , խոր , սեւ , ծոյլ , անհամ , անլի , աղէկ , կարմիր , խարտեալ , սիրելի , հաստ :

33. Երբեմն Որական ածականներէն գոյական կը շինուի ուրիշ մասնիկով . ինչպէս՝ մեծ-մեծուրիշ , ծանր-ծանրուրիշ :

Գիտելիք . Անձ , կենդանի եւ առարկայ ցուցնող (նիւթական , քսեսնելի , քանարացեալ) անուններէն շատ ուրիշ մասնիկով կը լրան , մտաւոր , անտեսանելի կամ վերացեալ անուն :

Ինչպէս հայր-հայրուրիշ , տղայ-տղայուրիշ :

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 23.

Հետեւեալ ածականներն ու գոյականները վերացեալ անուն փոխէ ուրիշ մասնիկն աւելցնելով .

Հայ , քաջ , իշխան , հին , եղբայր , սիրելի , թանձր , աղնիւ , մանուկ , աղուոր , կառավար , տկար , տէր , ամենի , ծեր , թագաւոր , տխուր , ծոյլ , դատաւոր , անտուկ , մայր , մեծ , հայր , բարի , ցած , ժամկոչ :

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 24.

Ածականը գոյականի փոխէ եւ փոխադարձաբար : (*)

Սիրելի եղբայր , ճշմարիտ յաւիտենականութիւն , մարդկային յանցանք , խաղաղասէր մանուկ , մթին գիշեր , անմեղ տղայ , վրէժխնդիր կրակ , ծեր հայր , բարեսիրտ մարդ , ամբարշտ հեթանոս , շնորհալի եղբայր , կապոյտ երկինք , դիւա կան չարութիւն , գեղեցիկ հրաշք , անգութ բռնաւոր , հայկական պատիւ , տաճկական հիւրասիրութիւն :

(*) Ծանօթ . Դասասուն քսեսնել թէ շատ անգամ գոյականաց ծայր մասնիկներ կցելով ածական կը կազմուի : Այս մասնիկներն են . ական , ւաւոր , ալիք , եան , ելի , ոս , ուս , եղէն , եայ , եղ , ող , ած , իչ եւն : Աշակերտ քսեսնելին մէջ կ'օրինակին այս մասնիկները , Դասասունից քսելիք օրինակներով հանդերձ :

2. Յուցական ածական

34. Յուցական ածական են այս, այդ, այն, առաջ, ևս, սոյն, դոյն, լոյն, բառերը ուր թէ մատով կը ցուցնեն առարկայն:

Գիտելիք. Այս, առաջ, սոյն, կը ցուցնեն մօտ բան մը, այդ, դա, դոյն՝ քիչ մը հեռաւոր առարկայն, այն, ևս, լոյն, աւելի հեռուն եղող բան մը:

Գիտելիք. Յուցական ածականք չեն հոլովուիր եւ սովորաբար ցուցական ածական-ունեցող գոյականք յօդ կ'առնեն: Ինչպէս այս տունն, այդ պարտեզը եւն:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 25.

Հոլովեցէք. Այս մարդը, այդ ծառը, այն հողը, առ եկեղեցին, սա բողոքը, ևս քաղաքը, սոյն նախկինը:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 26.

Որովեցէք ցուցական ածականները:

Ո՞վ ստեղծեց այս աշխարհս. — Մի՞թէ սա գիրքն է ձեր փնտռածը. — Ո՞ւսկից կը բղխի այդ վճիռ ջուրը. — Սա տղան աւելի խելօք եւ մտացի կ'երեւի: — Այս մարդն, այդ լճակդ, այն անտառները, սոյն հոյակապ գլեկին տիրոջն են. — Նոյն ատենները ճանչցայ քու գեղեցիկ ձիւրքերդ. — Սա ուսեալ կնոջ եղբայրն ո՞վ է: Դա (տա) դուռը դարկ. — Նա մարդը հմուտ ճարտարապետ մ'է. — Առ այս թղթերը եւ տուր ինձ այդ կաղամարը:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 27.

Որակական ածականները գոյականի փոխեցէք մասնիկները ընջելով:

Դպրոցական, հայրական, ծովային, կանոնաւոր, սիրելի, շնորհալի, փայլուն, փրկիչ, ուժեղ, քոստ, ջղուտ, արծաթեղէն, ներող, ընկերական, հարաւարին, փառաւոր, հայկեան, մատնիչ, ողորմած:

3. Ասացական ածական

35. Ասացական ածականք կը ցուցնեն թէ բան մը որով որոշուածքն է:

36. Ստացական ածական են. Ա. Դէմք՝ իմ, մեր. Բ. Դէմք՝ քու, ձեր. Գ. Դէմք՝ իւր, իրենց. (անոր անոնց):

Բիս. Ստացական ածականք չեն հոլովուիր եւ Ստացական ածական ունեցող անուններ երբեմն ս, դ, և կամ ը գրերը կ'առնուն իրենց ծայրն:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 28.

Հոլովեցէք. իմ գրիչս, քու ձեռքդ, իւր աչքը, անոր մայրը, մեր հասակը, ձեր փողոցը, իրենց հայրենիքը, անոնց զինուորները:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 29.

Ասացականները յոքնակի ըրէք,

Իմ նոր ընտանիքս: Քու անխոհմ վարքդ: Իմ անկեղծ փափաքս: Անոր մեծ սեղանը: Իւր գեղեցիկ հրացանը: Քու կապոյտ շրջագլխատդ: Իմ ընդարձակ կալուածներս: Նորա խոհմ ընթացքը: Այս ծառն եւ իւր համեղ պտուղը: Քու սեւ մագերիդ: Իմ սիրելի ծնողքս: Իւր աշխատ ձին եւ իմ հուժկու ջորիներս:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 30.

Գծերուն տեղ դիր ստացական ածական մը:

Մովսէս կ'ըսէր—ժողովրդեան. եթէ պատուէք—ծնողքը,—կեանքն երկարատեւ կը լինի: Երջանիկ է այն աշակերտն որ—ջանիւք—աշխատասիրութեամբ եւ—բարի վարուք սիրելի եղած է—ուսուցչաց: Բարի հայր մը կը սիրէ—զաւակներն բայց չ'սիրեր—թերու—թիւները: Սիրեցէք—զաւակներն, բայց մի՛ սիրէք—թերու—թիւներն: Կը սիրեմ—բայց չ'եմ սիրեր—բնաւորութիւնդ: Ամէնքս ալ յարգուեալ են: Կը պարտինք—ծնողաց: Սարգիս ինչպէս խաբարէր: Կը պարտուէր—որսով:

1604
16364
14379-58

Գ Լ ՈՒ Խ Գ.

ԴԵՐԱՆՈՒՆ

41. Դերանունը բառ մէ որ կը դրուի արդէն յիշուած անուն մը տեղ զայն չ'իյնիլը համար ինչպէս:

Աստուած արդար է, նա կը պատժէ յանցաւորները:

42. Հինգ տեսակ դերանուն կայ. Լական կամ Անձնական, Յուցական, Ստացական, Անորոշ եւ Յարաբերական:

1. Անձնական դերանուն

43. Անձնական դերանունը կը ցուցնէ անձերը կամ գէժերը որ երեք են:

	Եզակի	Յոգականի
Ո. Դէմք	Ես	Մեք (մեզ)
Ք. »	Դու	Դուք
Գ. »	Նա (ան)	Նոքա (անոնք)
	Ինքն	Իրենք

Գիտ. Անձնական դերանուն են նաեւ. իրարու, միմեանց, մեկմեկու:

Ասոնք փոխադարձաւ կը դերանուն կոչուին:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 36.

Որոշեցէք անձնական դերանուններն եւ ըսէք թէ որ բառերուն տեղ դրուած են:

Յակոբ շատ կը սիրէր Յովսէփը. նա հագցուց աւոր գեղեցիկ կապայ. — Կովը եւ շունը կը վիճէին միմեանց հետ. — Տղաք, պէտք է դուք օգնէք իրարու. — Ձին, կովը եւ եզը ըսին. ինչո՞ւ մենք ծառայենք մարդուս, նա թող ուրիշ ծառայ գտնէ: — Յուսիկ եւ Շաւարշ լաւ աշակերտներ են. նոքա դպրոց կ'երթան եւ իրարու կ'օգնեն: — Յիսուս աշխարհ եկաւ. նա չարչարուեցաւ մարդոց փրկութեան համար:

44. Անձնականը կը հղուիին այսպէս:

Ա. դէմք

Բ. դէմք

Եզակի	Յոգականի	Եզակի	Յոգականի
Ո. Ես	մեք	Դու	դուք
Ս. Իմ	մեր	քո (քու)	ձեր
Տ. Ինձ (ինծի)	մեզ (մեզի)	քեզ	ձեզ (ձեզի)
Հ. զիս	զմեզ	զքեզ	զձեզ
Ք. Ինձմէ (ինէ)	մեզմէ (մենէ)	քեզմէ (քենէ)	ձեզմէ (ձենէ)
Գ. Ինձմով	մեզմով	քեզմով	ձեզմով

Գ. Դէմք

Եզակի	Յոգականի	Եզակի	Յոգականի
Ո. Նա (ան)	նոքա (անոնք)	Ինքն	իրենք
Ս. նորա (անոր)	նոցա (անոնց)	իրեն	իրենց
Տ. նմա (•)	նոցա (•)	իրեն	իրենց
Հ. զնա	զնոսա (զանոնք)	զիրքն	զիրենք
Ք. անկէ	անոնցմէ	իրմէ	իրենցմէ
Գ. անով	անոնցմով	իրմով	իրենցմով

Գիտելիք. Փոխադարձ դերանունը Ուղղական

Հոնին:			
Ս. եւ Տ.	իրարու	միմեանց	մէկմէկու
Հ.	զիրար	զմիմեանս	մէկզմէկ
Ք.	իրարմէ	ի միմեանց	մէկմէկէ
Գ.	իրարմով	միմեամբք	մէկմէկով

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 37.

Որոշեցէք սա դերանունաց քիւն ու հոշովը: Յետոյ եզակիներն յոգականի ըրեք եւ յոգականներն եզակի:

Ես. քեզմով, իրենցմէ, զինքն, անկէ, զնա, մեզմով, իմ, դու, զիրենք, ձեզ, զիս, իրենք, անոնց, նա, քեզմէ, մեզ, իրեն, ինձ, ձեզմէ, ինքն, նմա, իրենցմով, անոր, զանոնք, ձեզ, իրմէ, նոքա, ձեր, ինձմէ:

3. ԱՏԱԳԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆ

46. Յուդական դերանուէն են.

Այդ , դա , դոյն

Այն, ևս, և ոչ

47. Սոյն, դոյն, նոյն հսկովման ընդհ. ձեւին կը հետեւին և միայն եղ. կը գործածուին:

Այս, սա եւլն իը հոլովին սապէս

Եղալի

3nflawlyh

Ուղղ.	Այս, սա	Ասոնք, սորքա
Սեռ. եւ Տրակ.	ասոր, սորա	ատոնք, սոդգա
Հայց.	զայս, զսա	զասոնք, զսոսա
Բաց.	ասկէ	ասոնցմէ
Գործ.	ասով	ասոնցմով

Հ Բ Ա Հ Ա Ն Գ 38.

Հոլովեցէք ցուցական դերանունները :

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 39.

Եղալի ցուցականներն յօքնակի ըրէք եւ վիժա-
դարձաբար :

Ասանցմէ, ողն, այն, դա, սոյնով, զանոնք։ Ասկէ ալ հրաժեցէ։ Ատոր ինչ անուն կուտան։ Անոնցմէ ինչու չառիր։ Սա աղուոր չէ։ Անոնց զրկէ։ Ատկէ աւելի մեծ յանցանք չըլլար։ Ատոր որչափ յոգնեցայ։ Անոնցմէ առիր թէ ասկէ։ Բեզ կուտամ զայս, եթէ խօսիս։ Ասով գոհ չեմ։ Անոնցմէ բեր։ Ատոր ալ տուր, անոնց ալ։ Իմ փնտռածս այդ չէ։ Ան ո՛վ, ան ո՛վ։ Ասիկամ ընտրեցիր թէ անիկա։

48. Ստացական դերանուանք կը ցուցնեն թէ որո՞ւ կը վերաբերի (ստացուածքն է) , այն բանը որուն վրայ կը խօսուի: (*)

49. Ստացական դերանուններ կը շինուին Ստացական ածականներէն *ս, դ, ն* դիմորոշ յօդերով և ստոնք են:

Եղապի

Ա.	Գէօր	իմ	կամ	իմիմ	ներ	կամ	ներիմ
Բ.	»	բուր	»	բուրիմ	ներ	»	ներիմ
Գ.	»	իւր	»	իւրիմ	իւրեմ	»	իւրեմիմ
		սնոր	»	սնորիմ	սնոն	»	սնոնիմ

Յոքնակի. իմիներս, մերիները, ֆալիներդ,
ձերիները, իրենները, եւ չն:

50. Ստացականք կը հոլովին այսպէս.

ԵԳ. խինս, խինիս, խինկս, խինովս.
ՅՈՐ. խինկներս, խինկներուս, խինկներես, խինկներովս.

2 P U. 4 U. 5 9. 40.

Հովովեցէք Ստացաիրա՛ն դերանունները :

Հ Բ Ա Հ Ա Ն Գ 41.

Ասացալիսն դերանուններն դռէք եւ ապա նոյն
խօսքերն յօքնակի ըրէք եւ բառին տեղ եմ դնելով եւ
գոյալաններն ալ յոխնակի վերածելով:

Այս պարտէզն իմս է։ Այդ տունը քուկդ է։ Այս նաւակը մերն է։ Այդ արտն անորն է։ Այս գըլ խարիը քուկինդ է։ Ո՞ր ծրարն է անոնցինը։ Այս պարտէզն է ձերինը։ Հոն չէ քուկինդ։ Հոս է ձերինը։ Ահա անոնցինը։ Անորի՞նը տեսար թէ իմինս։ Այս ուղասաւորն ձերի՞նն է։ Այս գրիչն իմս է թէ քուկդ։ Այս զանգակը ո՞ր եկեղեցւոյն է։ ասորի՞նը թէ անորինը։ Ո՞ր խանութէն առիւ այս կտաւը, անոնցինէ՞ն թէ անոնցինէն։

(*) Ստացական դերանունը կը դրուի Ստացական աստիճան ունեցող զոյականի մը հետ:

4. Անորոշ դերանուն

51. Անորոշ դերանուններ ընդհանուր և անորոշ դաղափար մը կուտան այն անձանց և իրաց՝ որոց տեղ կը դրուին:

52. Անորոշ ածականք են նաև անորոշ դերանուն, միայն թէ առանձինն (առանց գոյականի) կը գործածուին և կրնան հոլովուիլ:

Գիտ. Անորոշ դերանուններէ ոմանք հոլովման այլեւայլ ձեւեր ունին: Ասոնք են (') միև, - աւեւ, այլ, ո՞վ, ո՞ր, ի՞նչ, շատեր, ուն:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 42.

Հոլովեցէք սա անորոշ դերանունները, հոլովման ընդհանուր ձեւին համեմատ:

Իւրաքանչիւր, միւս, ուրիշ, մի քանի, նոյն, բոլոր, ոչինչ, այսինչ, անձնիւր, քանի, որչափ, այսչափ, այսքան, այնպիսի:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 43.

Աշակերտք ստորագծեն անորոշ դերանունները:

Ինչ որ կուզես որ ուրիշը քեզ ընէ, նոյնը ըրէ ուրիշին: Շատերը կը պնդեն թէ Դանիացիք Ամերիկան գտած են նախ քան զԲրիտանիոյ Դոկտորը: Ոչինչ այնքան քաղցր է որքան բարեգործութիւնը: Ոչ ոք պիտի գայ: Այս մարդոց իւրաքանչիւրն իւր կարծիքն ըսաւ: Ով որ կ'ուզէ հետս թող գայ: Ոչ ոք մարդարէ է իւր գաւառին մէջ: Մենք ամէնքս հաւասար ենք Աստուծոյ առջեւ: Մի քանին ինձ տուր:

(*) Դասասուն ամոնց հոլովումը կը գրէ ճախտակին վրայ և աշակերտք կ'օրինակեն:

5. Յարաբերական դերանուն

53. Յարաբերական դերանուն կը կոչուի որ բառը, եւ կանխաւ յիշուած անուն կամ դերանուն տեղ կը դրուի:

54. Այն բառը՝ որուն կը վերաբերի յարաբերական դերանունը, կը կոչուի յարաբերեալ:

Օր: Թռչունը որ կ'երգէ, նամակը զոր բերաւ: Այս խօսքերուն մէջ որ, զոր են յարաբերական դերանուն եւ յարաբերեալ են թռչունը, նամակը:

55. Որ դերանունը կը հոլովուի այսպէս: Եզակի. Որ, որուն, որու, զոր, որմէ, որով, Յոքն. Որով (որի), որուն (որոց), զորս, որոցմէ որոցմով:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 44.

Որոշեցէք յարաբերականներն ու յարաբերեալներն: Հաւը զոր վաճառեցինք: Հիւրերը որք ներս մտան: Գրիչները զորս կոտրեցիր: Մանգաղը որով կը հնձեն: Հայերը որք ցրուած են աշխարհիս ամէն կողմը: Սգբատները որոց հաց տուիք: Ով է որ կը խօսի: Այն մարդը որուն աղան կը ճանչնաս: Ընկերս որու ընծայեցի գիրք մը: Հարցումը զոր ըրիք: Ծառն որմէ քաղեցինք սալոր: Նաւերը որոցմով ճամբորդեցինք: Այծերը որոցմէ կաթ կ'ընեցինք:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 45.

Ձանազանեցէք անորոշ ածականներն եւ անորոշ դերանուններն:

Ոչինչ այնքան քաղցր է, որչափ բարեգործութիւնը: Դրիչ մը տուր: Անձնիւր ոք իւր շահը կը մտածէ: Մի քանի ծառ տնկեցի: Մի քանին ինձ տուր, միւսներն ալ գու առ: Այս մարդոց մին հայրս է, միւսն ալ հօրեղբայրս: Եղբայրներէս մին երաժշտութիւն կ'ուսանի: Բոլոր գիշերն հսկեցինք:

Գ Լ ՈՒ Խ Ե.

Բ Ա Յ

56. Բայ կը կոչուի այն բառը որ գործողութիւն կամ վիճակ կը ցուցնէ, այսինքն յընել կամ ըլլալ:

Օր. Հայրս կը գրէ: Արեւը պայծառ է:

Տէր Բայի կամ ենթակայ

57. Բայի մը տեսքը կամ ենթակայն է այն բառը որ կը ցուցնէ գործողութիւնը կատարող անձը կամ իրը:

Օր. Արշակ կը խաղայ:

Արշակ բառը կը խաղայ բային տեսքն է այսինքն, Արշակ է որ խաղալու գործը կը կատարէ:

58. Բայի մը ենթակայն ճանչնալու համար՝ քովը դնելու է ո՞վ կամ ի՞նչ հարցումները:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 46.

Որոշեցէք բայն ու ենթակայն:

Օձը կը սողայ: Զուկը կը լողայ: Տղան կը խաղայ: Ծոյլը կը կաղայ: Զաւաթը կ'աղայ: Գողը կը գողայ: Լոյսը կը շողայ: Առաքատները կ'ուռին: Գլուխս կը ցաւի: Տերեւները կը դեղնին եւ կը թափին: Մարդիկ կը խորհին եւ կը խօսին: Դուռն ո՞վ ես: Ո՞րք են այս պարոններ: Ես կ'աշխատիմ, դուք ալ աշխատեցէք: Աստուած ողորմած է: Նա կը ներէ զղմացողներուն: Հաւերը կ'ածեն հաւկիթ եւ մեք կ'ուտենք: Հաւկիթն ունի ճերմիւրց եւ դեղնուց: Դեղնուցն է օգտակար մեր սննդեան համար:

Բային խնդիրը կամ լրացուցիչը

59. Խնդիր կամ լրացուցիչ կը կոչուի այն բառը որ բային իմաստը կ'ամրոգացունէ:

60. Երկու տեսակ խնդիր կայ. սեռի խնդիր՝ և բնութեան խնդիր:

1. Սեռի խնդիր

61. Սեռի խնդիրը կը ցուցնէ անձ կամ իր մը որուն վրայ կը կատարուի բային ցուցուցած գործողութիւնը:

62. Բայի մը սեռի խնդիրը գտնելու համար քովը սա հարցումները դնելու է, զո՞վ (անձանց համար) զի՞նչ, կամ ի՞նչ բանը (իրաց համար):

Օր. Կը պաշտեմ Աստուած: Դու ֆաղեցիր վարդը:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 47.

Գտէք բայերն, ենթակայներն եւ սեռի խնդիրներն: Երկրագործը կը մշակէ երկիրը: Բանակը պաշտպանեց հայրենիքը: Աստուած պիտի դատէ մեր գործերը: Նաւագը վարեց նաւը: Լաւ գրքերը կը զարդարեն միտքը եւ կը մշակեն սիրտը: Վագրը երբեմն իւր ձագերն իսկ կը պատահէ: Յովսէփի աղատեց Եգիպտոս սովէ: Կիրքերդ կը կուրացնեն զքեզ: Արեւը կը լուստուորէ աշխարհը: Եղբայրս չատ կը սիրէ զիս: Տղայք իրենց դասերը կը սերտեն: Կայէն զարկաւ սպաննեց իւր եղբայրը՝ Աբել: Աստուած օրհնեց Աբրահամը:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 48.

Գծերուն տեղ սեռի խնդիր մը դրէք:

Աստուած դրախտէն վճռեց —, Մովսէս Եգիպտոսէն հանեց —, Անձրեւը կը զովացնէ —, Ակուն կը մանրէ —, Կատուն կը լրտեսէ —, Աստուած անիծեց —, Զին կը ճանչնայ —, Շուքը կը պահպանէ —, Հովիւը կ'արածէ —, Յուդա համբուրելով մատնեց —, Ս. Մեսրոպ դատաւ —, Տրդատ սպաննել տուաւ —:

2. Բնութեան խնդիր

63. Բնութեան խնդիրը կ'ըլլայ տրակտան, բացառական և գործիական հօլով Այնն կամ Դերանուն մը առանձին կամ մէջ, ճակ, վրայ, քով, առ և ին բառերուն հետ:

64. Բնութեան խնդիրը կը ճանչցուի սա հարցումներով.

Անձանց համար	Իրաց համար
Տրական որո՞ւ, որո՞ց	Ի՞նչ քանի, ի՞նչ քաներու
Բացական որով՞, որովք՞	Ի՞նչ քանի, ի՞նչ քաներե
Գործին որո՞ւ, որո՞ւմ	Ի՞նչ քանով ի՞նչ քաներով

Նաեւ սա հարցումներով. ե՞րբ, ո՞ր, ո՞ւր, ի՞նչպէս եւլն.

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 49.

Գտէք բնութեան խնդիրներն պատշաճ հարցումով Հնազանդինք մեր խղճի ճային: Դիմադրէ՛ չար միտմանցդ: Չարերը կը միաբանին իրենց մալութեամբ: Կեղծաւորը կը խօսի իւր գաղափարին հակառակ: Կ'ողբաւ աչն անձին վրայ որ կը հնազանդի իւր կրից: Ամէն բան չվերջանար մահուամբ: Մայր մը դիւրաւ կը ներէ իւր զաւկին: Ժիր գործաւորը կարօտ չըլլար շապկի:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 50.

Շեղագիր բառերը սեռի՞թէ բնութեան խնդիր են: Ծառը կը ճանչցուի իւր պտղով: Բարիք ըրէ մերձաւորացդ: Ագահը իւր պսիւր կը զոհէ իւր շահուց: Աստուած կուտայ սնունդ փոքրիկ քոչնոց: Նախընտրենք զիտոքիւնը հարստութեան: Աղջկը չուսն կը մանէր իւր սեկեակիկն մեջ: Պէտք է ներել քերութեանց: Բարեգործութիւնը կը բերէ իւր վարձք: Լիգուրիոս Սպարտայի տուաւ շատ իմաստուն օրհնական: Յիսուս զատեց որունը ցորենէն:

Բային փոփոխումները

65. Բայը փոփոխութիւն կը կրէ դեմիկն, քիւիկն, ժամանակիկն և եղանակիկն համեմատ: Գէլք: Բայեւ գերանուանց պէս 5 դէմք ունի: Թիւ. Գործ. մ'ընողը կրնայ մէկ հոգի կամ մէկէ աւելի ըլլալ: Ըստ այնմ բայն ալ եզակի կը գրուի կամ յոհակի:

Ժամանակ. Ժամանակը երեք է. ներկայ, անցեալ, ապագայ.

Ա. Բայը ներկայ ժամանակ կը ցուցնէ երբ գործը կը կատարուի հիմա. Օր. կը կարդամ (հիմա):

Բ. Բայը անցեալ ժամանակ կը ցուցնէ երբ գործը կատարուած է առաջ: Օր. կարդացի (առաջ):

Գ. Բայը ապագայ ժամանակ կը ցուցնէ երբ գործը պիտի կատարուի վերջը: Օր. Պիտի կարդամ:

Եղանակ. Եղանակ կը նշանակէ ան, կերպ եւ կը ցուցնէ թէ գործ մը ի՞նչպէս կը կատարուի:

Եղանակը վեց է. Սանճանակիւն, Թեական, Հրամայական, Ստորադասական, Աներեւոյք եւ Ընդունեղութիւն կամ Դերայ:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 51.

Որոշեցէք բայից դեմքը, քիւր եւ ժամանակը: Կ'երգեմ, պիտի երգեմ, կ'ուզենք, պիտի առնենք, կ'երթայ, կ'առնեն, թողուցիք, մեռան, պիտի մեռնինք, գրեցի, կը գրենք, պատժուեցաւ, պիտի քաղէ, գրէ, պիտի երթամ, երգէ, կը խաղային, մեռաւ, զարկէք, խածաւ, կը հաչէր, կուգար, պիտի խօսինք:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 52.

Նոյն բայից սկիզբը ենթակայ մը դրէք (դերանուն կամ անուն):

Արևաս եւ վերջաւորութիւն

66. Բայը իրկու մասէ կը բաղկանայ.

Արևաս եւ վերջաւորութիւն.

67. Արևասն է բային այն մասը որ կուտայ որոշ իմաստ եւ սովորաբար անփոփոխ կը մնայ.

68. Վերջաւորութիւնը կը փոխուի՝ դէմքին թիւին, ժամանակին եւ եղանակին համեմատ.

Օր. գրել — գրեցի, գրեցեմ եւլն.

Լծորդութիւն

69. Բայը խոնարհել՝ կը նշանակէ նոյն բային բոլոր ձեւերը գրել կամ ըսել.

70. Բայերը խոնարհելու չորս ձեւ կայ որք կը կոչուին Լծորդութիւն.

Ա. Լծ. կը վերջաւորի ել կամ նել՝ (սիրել, տեսնել)

Բ. » » » իղ » նիղ՝ (խօսիլ, հաղնիլ)

Գ. » » » ալ » նալ՝ (կարդալ, գողնալ)

Դ. » » » ուլ » նուլ՝ (քողով, գրօնել)

71. Կանոնաւոր են այն բայերը որք չորս Լծորդութեանց պէս կը խոնարհին.

72. Անկանոն կամ Զարհուրի կը կոչուի բայը երբ սոյն տիպար օրինակներէն կը տարբերի.

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 53.

1. Ի՞նչ կ'ընէ վարժապետը, մշակը, դերձակը, դարբինը, դահիճը, ատամնաբոյժը, պատկերահանը, հիւանդ, սլալտառը, սափրիչը.

2. Գառնը կը մայէ, խոկ կ'օվը, ձիւն, էջը, շու՞նը կատ ո՞ւն, սոխամիլը, կաքանձը, առնձը, ծձը, մեղրու՞ն, հաճը (գտէք ասոնց ձայները).

73. Էական բային խոնարհումը.

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ		Ապառնի	ՍՏՈՐԱԳԱՍԱԿԱՆ
ԵԴԱՆԱԿ		պիտի ըլլամ	ԵԴԱՆԱԿ
Ներկայ		» ըլլաս	Ներկայ եւ Ապառնի
Յոճակի Եզակի	Ա. դեմք եմ	» ըլլայ	որ ըլլամ
	Բ. » ես	» ըլլանք	» ըլլաս
	Գ. » է	» ըլլար	» ըլլայ
	Ա. » եմք	» ըլլան	» ըլլանք
	Բ. » էք	» ըլլաք	» ըլլաք
Յոճակի Եզակի	Գ. » են	» ըլլան	» ըլլան
	Անկասար	Յերկայ եւ Ապառնի	Անկասար
Յոճակի Եզակի	էի	պիտի ըլլայի	որ ըլլայի
	էիր	» ըլլայիր	» ըլլայիր
	էր	» ըլլար	» ըլլար
	էինք	» ըլլայինք	» ըլլայինք
	էիք	» ըլլայիք	» ըլլայիք
Յոճակի Եզակի	էին	» ըլլային	» ըլլային
	Հասարեայ	ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ	ԱՆԵՐԵԻՈՑԹ
Յոճակի Եզակի	եղայ	ԵԴԱՆԱԿ	Ներկայ եւ Ապառնի
	եղար	Ներկայ եւ Ապառնի	ըլլալ
	եղաւ	եզ. Բ. դեմք եղի՛ր	ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ
	եղանք	» Գ. » թող ըլլայ	Ներկայ՝ եղող
	եղաք	Յոճ. Ա. » ըլլանք	Անցեալ՝ եղած
Յոճակի Եզակի	եղան	» Բ. » եղէ՛ք	Ապառնի՝ ըլլալու
		» Գ. » թող ըլլան	

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 54.

Էական բային հետ խոնարհեցէք սա բառերը՝
Աշակերտ, զինուոր, խելօք, խոնարհ, բժիշկ.

ԹՈՂՈՒԼ — արմատ՝ թող

(*) Ուշ վերջաւորող բայերը շատ չեն. գրեթէ ամէնն ալ կը տարբերին այս օրինակէն եւ իրենց վերջաւորութիւնը փոխելով միւս լծողութեանց կը հետեւին. ինչպէս ընուլ—լեցնել, առնուլ—առնել, գարծնուլ—գարծնալ:

79. Ա. Այն բայեր որք արևմտին վերջին ծայ-
րը և ունին՝ արմատական ժամանակներուն՝ այս-
ինքն կասարեալիւ, հրամայականիւ և անցեալ
ընդունելութեան մէջ նախորդ օրինակներէն կը
տարբերին, այսպէս .

Կատարեալ

Մտայ, մտար, մտաւ, մտանք, մտաք, մտան՝
Հագայ, հագար, հագաւ, հագանք, հագաք, հագան։
Գողցայ, գողցար, գողցաւ, գողցանք, գողցաք, գողցան։

Հրամայական

Մտիր, թող մտնէ, մտնենք, մտէք, թող մտնեն։
Հագիր, թող հագնի, հագնինք, հագէք, թող հագնին։
Գողցիր, թող գողնայ, գողնանք, գողցէք թող գողնան։

Անցեալ ընդունելութիւն

Մտած, հագած, գողցած

Ասոնց կը հետեւին սկսիլ, պրծիլ, փրքիլ, նստիլ.
միայն հրամայականի մէջ՝ սկսե, պրծե, փրքե, նստե:

Գիտ. Բ. Եղեպատ Նիվ վերջացող բայեր, ասոնց կը
հետեւին՝ կատարեալին, հրամայականին եւ անցեալ ըն-
դունելութեան մէջ կորսնցնելով չ գիրը:

Ինչ. փախչիլ՝ փախալ, փախիւր, փախած :

Գիտ. Գ. Բաղնալ, դառնալ եւ ասոնցմէ կազմուած բայեր այս կանոնին ենթակայ են, միայն թէ ոն գլխերը ըն ի կը ժողխեն արմատական ժամանակներուն մէջ:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 61.

2. Հասելի, հագելի, մեռելի, անցելի, ընկելի, բուսելի, ծնանիլ, սնանիլ, ուսանիլ:

5. Գողնալ, գիտնալ, կենալ, ունենալ, երգուըն-
նալ, իյնալ, մոռնալ, ամչնալ:

4. Փախչիլ, թռչիլ, դաչիլ, փչիլ, կաչիլ :

5. Բառնալ, դառնալ, ամբառնալ :

80. Յնել վերջացող բայեր ինչպէս՝ ցուցնել, հասցնել, խնցնել են. կը վերջաւորին.

Կառ. ցուցի, ցուցիր, ցուց, ցուցինք, ցուցիք, ցուցին.
Հրամ. ցուր, ցունենք, ցուցեք.

Անց. ընդ. ցուցած.

81. Խածնել, քփնել, պագնել, առնել, ըսել քերել՝ արմատական ժամանակաց մէջ կը վերջաւորին այսպէս.

Կառ. ի, իր, առ, ինք, իք, ին.

Հրամ. խած, քո՛ւք, պագ, առ, ըս, քեր, խածեք, քփեք, պագեք, առեք եւն.

Անց. ընդ. խածած, քփած, պագած, առած, եւն.

Գիտելիք. ընել, դնել եւ սանիլ բայերն ալ այս վերջնոց կը հետեւին, և գիրը ընդ փոխելով.

Կառ. ըրի, դրիր, տարաւ, եւն.

Հրամ. ըրե՛, դի՛ր, տա՛ր, եւն.

Անց. ըրած, դրած, տարած.

Գիտելիք. ըալ եւ տալ բայերը կ'ըլլան.

Լացի, ըացիր, ըացաւ. տուի, տուիր, տուաւ.

Լաց, ըանք, ըացեք. տուր, տանք, տուեք.

Լացած, տուած.

82. Միավանկ բայեր խոնարհման մէջ կը մասնիկը կ'առնեն եւ ոչ կը.

83. Չայնաւորով սկսող բայերէ առաջ կը մասնիկը ը գիրը կը կորսնցնէ եւ ապա թարց կ'առնէ.

Անկանոն բայեր

84. Անկանոն են այն բայեր որոց արմատը բոլորովին կը փոխուի խոնարհման մէջ.

85. Անկանոն են. Ուտել, երթալ, գալ, ըլլալ. շինիլ:

Մանօր. Դասատուն ասոնց խոնարհման ձեւը կը գրէ տախտակին վրայ եւ աշակերտք իրենց տետրին մէջ օրինակելով կը սովորին:

Բայերու տեսակը

86. Բայերը գլխաւորաբար չորս տեսակ են. Էական, Ներգործական, Կրաւորական, Չեզոք.

87. Ներգործական բայերը կը ցուցնեն թէ ենթական կ'ազդէ ուրիշի մը վրայ.

Օրինակ. Արեւը կը շուսաւորե՛ր երկիրը:

88. Կրաւորական բայը ներգործականին հակառակն ըլլալով կը ցուցնէ թէ ենթական ուրիշէն բան մը կը կրէ, կ'ազդուի:

Օր. Աշխարհ կը շուսաւորուի արեւեմ:

Գիտելիք. Կրաւորական բայերը կը չինուին ներգործականէն՝ ծայրը ուիլ կամ աջուիլ ձեւին փոխելով:

89. Չեզոք են այն բայեր որոց գործողութիւնը ենթական վրայ կը մնայ եւ չ'անցնիր՝ չը ներգործեր ուրիշին:

Օր. Ծովը կը փոփոխի: Ջուրը կը վազէ:

90. Կան չեզոք բայեր որք միայն եղակի Գ. դէմքով կը գործածուին, ասոնք կը կոչուին միանդէմ: Կ'անձրեւէ, կը ձիւնէ, կ'որոտայ, կը շուսնայ:

91. Երբ ներգործական բայը ցուցնէ թէ ենթական գործողութիւնը ուրիշի մը կատարել կուտայ, կը կոչուի Անցողական:

Օր. Ես պիտի կարդացնեմ այս գիրքը (ուրիշի մը):

Գիտելիք. Անցողականը կը կազմուի ցնել մասնիկով կամ տալ բայով:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 62.

Ներգործական բայերը կրաւորական ըրէք եւ փոխադարձաբար:

Խզել, ծածկել, հնձուիլ, հրամայուիլ, որոշել, կարգաւ, խաղալ, լուացուիլ, նեղուիլ, փռել, քաշուիլ, հոգալ, քաղուիլ, սուլել, կաշալ, պարարուիլ, փակել, պրկել, գրկուիլ:

Բային եւ եւրապային համաձայնութիւնը

92. Բայը թուով եւ դէմքով պէտքէ համաձայնի եւրապային հետ.

Օր. Դուն կը կարդաս: Թոյունի կը դայրայրեն:

Կը կարդաս եզակի Բ. դէմք է որովհետեւ Դուն ենթակայն եզ. Բ. դէմք է: Դայրայրեն յօք. Գ. դէմք է: զի քոյունի ենթակայն յօք. Գ. դէմք է:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 63.

Տե՛ր քային եւ քայը յոքնակի ըրէք:

Սպասուհին կը վառէ ճրագը: Դաստիարակը կը կրթէ մանուկը: Տղան պիտի սերտէ դասը: Շեփորը իմարտ պիտի հրաւիրէ: Քոյրդ կ'աւլէ եւ կը մաքրէ սենեակներն ու սանդուխը: Վաճառականը ծախեց իւր գոյքը եւ մեկնեցաւ: Եղը կը վարէ արտը: Քահանայն պատարագ կ'ընէ, իսկ վարդապետը քարոզ կ'ուտայ: Պահապանը թող հանգչի, շունը կը հսկէ: Զինուորը խոյս տուաւ: Անձրեւ կը տեղայ եւ փողոցը ջրով կը լեցուի: Հիւսնը տախտակներ կը շինէ: Վարդը այլ եւ այլ գոյնով կրնայ ըլլալ:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 64.

Եզակիի վերածեցէք եւրապայ, քայ, եւ խնդիր:

Գործաւորները կը սրէին իրենց գործիքները: Սպասաւորները կը բանային պատուհանները: Աքաղաղները պիտի խօսին: Օտարականք այցելեցին քաղաքները: Նաւաստիք պարգեցին առագաստները: Գողերը կողոպտեցին տուններն, բայց ոստիկանք վրայ հասան եւ ձերբակալեցին զիրենք: Ուղեցոյցներ կ'առաջնորդէին ուղեւորաց: Ուղտը անապատի նաւերն են: Բանուորք ջրհորները փորեցին: Զաղացպտիք ցորեն կը գնեն: Այգեպանք կը կթեն այգիներն եւ գինի կը շինեն: Մենք համեմեցինք աղցաններն: Պայտառք կը լուսնեն ձիերը:

93. Երկու եզակի կ'արժեն մէկ յոփնակի: Բայ մը որ ունի քանի մը եզակի ենթակայ, յօքնակի կը դրուի:

94. Եթէ ենթակայք երրորդ դէմքի անուն կամ դերանուն են, բայը կը դրուի յօգնակի Գ. դէմք: Ինչպէս.

Հայր եւ որդի կ'աշխատին:

Քու հայրդ եւ իմ եղբայրս պիտի զան:

95. Եթէ ենթակայներն զանազան դէմքերէ են, բայը կը դրուի յօքն. եւ կ'առնու Նախապատիւ դէմքը: Ա. դէմքը երկրորդէն նախապատիւ է, երկրորդն ալ երրորդէն: Ինչպէս.

Դուք եւ ես կ'երթանք այգի:

Դուք եւ իմ եղբայրս կրնանք կարդալ:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 65.

Փակագծեալ բայերը սահմ. ներկայ դրէք եւ համաձայնեցուցէք ենթակային:

Պետրոս եւ Նշան (խաղալ): Այծն ու ոչխարը (ուտել) խոտ: Արդարութիւն եւ խաղաղութիւն (իշխել) երկրի վրայ: Զին եւ էջը (տանել) մեր բռնները: Ծիծառն ու սոխակը (երգել) ծառոց մէջ: Վարդըն ու մանուշակը անուշ (բուրել): Դիւղացին եւ քաղաքացին (պաշտպանել) հայրենիքը: Հացն ու միսը (սնուցանել) զմեզ: Թնդանթնն ու հրացանն (սպաննել) մարդիկը:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 66.

Բայերը սպառնի ըրէք եւ ենթակային համաձայնեցուցէք,

Եղբայրս եւ ես (պաշտպանել) զմեզ: Դու եւ Պօղոս (հերկել) այս դաշտը: Ընկերքս եւ ես (լողալ) լճին մէջ: Այս աղջիկն եւ դու (սխտուել) հաւերը: Նա եւ ես (գալ) ձեր տունը: Եղբայրդ եւ դու հեռաւոր երկիր (ճամրորդել): Դու եւ ես (շինել) տուն մը: Հրանտ եւ ես այգի (երթալ): Դու, Շաւարշ եւ փոքրիկ Տիրան (խաղալ) պարտիգին մէջ:

Նախադասութիւն

96. Նախադասութիւն կը կոչուի խօսք մը որոյ մէջ կայ բայ մը, ենթակայ մը, խնդիր մը և usորոգելի:

97. Խօսքի մը մէջ այնքան նախադասութիւն կայ՝ որքան դիմադր բոյ:

98. Հինգ տեսակ նախադասութիւն կայ. Հաստատական, Հարցական, Հրահայական, Զարմացական եւ Ժխտական:

99. Հաստատական նախադասութիւնը կը հաստատէ, կ'որոշէ, կը վճռէ իրողութիւնը կամ գործը: Օր. Ես դպրոց կ'երթամ:

100. Հարցականը կը ցուցնէ թէ գործը տարակուսելի է եւ պատասխանէն կախեալ:

Օր. Գրե՞լ գիտե՞ս — Այո: Ե՞րբ պիտի գաս — Վաղը: Գի՞տ. Հարցական նախադասութեանց մէջ կասկած ցուցնող բառին վրայ կը դրուի պարօյլ (°):

101. Հրահայականը կը ցուցնէ պատուէր կամ հրաման տալ:

Օր. Հոս եկե՛ք, հեռու մի երթա՛ք:

102. Զարմացականը կը ցուցնէ անակնկալ բան մը, սաստիկ զգացում կամ զարմանք:

Օր. Ի՛նչ գեղեցիկ է: — Որչա՛փ ուրախ եմ:

Ծանօթ. — Դասատուն հատուած մը կ'առաջարկէ ընթերցանութեան գրքէն ուր աշակերտը կը գտնեն նախադասութիւնները, որոշելով զխմաւոր բայ, ենթակայ եւ usորոգելի կամ խնդիր: Դիւրութեան համար, նախ պէտք է թիւերով գտնել նախադասութիւնները իրենց վերաբերեալ մասերով, ապա պատշաճ հարցմամբ գտնել մէն մի բառի պաշտօնը: Այս վարժութիւն կը շարունակուի մինչեւ որ աշակերտը լաւ ճանչնան նախադասութեան էական մասերը:

103. Ժխտական, բացասական կամ ուրացական նախադասութիւնը կը ցուցնէ թէ գործը զորմէ կը խօսուի, չէ կատարուած:

104. Գործողութիւնը կը ժխտուի չ եւ մի մակբայներով որք կը դրուին բայէն առաջ:

105. Սահմանական ներկայն և անկատարը բացասական կ'ըլլան եմ եւ էի բայից օժանդակութեամբ եւ գլխաւոր բային աներեւոյթով որոյ չ զիւր կը փոխուի ռի: (*)

Օր. Զ'եմ սիրեր, չ'եմ սիրեր, չ'սիրեր, չ'ենք սիրեր, չե՛ք սիրեր, չեն սիրեր:

Ծանօթ. Ինչպէս կը տեսնուի ներկայ եզ. Գ. դէմքը առանց օժանդակի կը գործածուի:

106. Մի ժխտականը միայն հրամայական եղակի եւ յօքնակի Բ. դէմքերուն հետ կը գործածուի:

Օր. Մի՛ ,իրեր, մի՛ սիրե՛ք, մի՛ խօսի՛ր, մի՛ խօսի՛ք, մի՛ կարդա՛ր, մի՛ կարդա՛ք, մի՛ քողար, մի՛ քողար՛ք:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 67.

Սա բայերը խոնարհեցէք դէմ առ դէմ հաստատական եւ ժխտական:

Բաղել, դանդաղիլ, մոռնալ, թողուլ:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 68.

Հետեւեալ խօսքերը ժխտական ըրէ՛ք:

Ո՞վ կը տեսնէ զիս: Արամ կը լսէ քու ձայնդ: Շուտ կ'ուտես: Այսօր զուարթ կը տեսնեմ զձեզ: Խաղացէ՛ք շարունակ: Դասատուն ձեզ կանչեց: Շուտ ըրէ՛ք: Ասեղով փայտ կը կտրե՛ն: Փորձանքէ ազատեցանք Ո՞վ է կերեր: Ես ըրի: Ծովը կը փրփրի: Մերթ կ'որոտաս, մերթ կ'ամպես, մերթ կը մթնես մուշլ, մերթ կը տեղաս անձրեւ: Բժիշկը հիմա կուգայ: Տար զմեզ ի փորձութիւն: Կ'ուտեմ, կ'աշխատիս: Կ'աղայ, կը խնդրենք, կը թողուք, կը դրուին, կ'երթայի:

(*) Ունիւմ եւ կամ բայից ժխտականը կ'ըլլայ. չ'ունիւմ, չ'ունիս, չ'ունի եւն. չկամ, չկաս, չկայ եւն:

Գ Լ ՈՒ Խ Զ.

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ ԿԱՍ ԴԵՐԲԱՅ

107. Ընդունելութիւն կամ Դերքայ կը կոչուին այն բառեր որք թէ ածականի եւ թէ բայի դեր (դեր-բայ) կը կատարեն:

Ա. Բայի պաշտօն կը կատարեն երբ գործ կը ցուցնեն եւ այն առանձին գիմաւոր բայի մը հետ կը գտնուին ընդհանրապէս:

Օր. Սիրող եմ, տեսած ես, շնորհ է:

Կը սխալ գրելու, կ'ամչնաւ խօսելու:

Բ. Ածականի դեր կը կատարեն երբ վիճակ կամ որակաւորութիւն կը ցուցնեն եւ պարզապէս իբր ածական գրուած են գոյականի մը քով:

Օր. Սիրող մարդ, տեսած գործ, շնորհ ձայն, գրելու քուղի, ցանկալի բարեկամ, ուսեալ կի՛ն եւն:

108. Երեք տեսակ ընդունելութիւն կայ.

1. Ներկայ ընդունելութիւն որ կը վերջաւորի ող կամ իջ:

2. Անցեալ որ կը վերջաւորի ած կամ եալ:

3. Ապառնի որ աներեւոյթին սեռականն է եւ կը յանգի լու, լի:

Հ Ր Ա Ն Ա Ն Գ 69.

Որոշեցէք ընդունելութիւններն.

Եկող տղան բարեկամն է: Ատուածն անբող եւ արգահատող է: Այս կի՛նը հագուած կարող է: Հասունեցած պտուղը կ'ուտուն: Պարտիզին պտուղներն հասունեցած ըլլալու են: Ուսեալ կանայք յարգելի են: Երեկոյեան քանի՞ ժամ մնացած է: Մնացած ցորենն աղքատաց բաժնեց: Հինցած կօշիկներդ նետէ: Լաթերս շատ հինցած են: Մեռած մարդը տեսայ: Երբ մեռած է հաւդ: Խմելու ջուր չկայ:

Հ Ր Ա Ն Ա Ն Գ 70.

Հոլովեցէք. հնչող, փրկիչ, գրուած, անցեալ, ուսեալ:

Գ Լ ՈՒ Խ Է.

Մ Ա Կ Բ Ա Յ

109. Մակբայը անփոփոխ բառ մ'է որ կը ճշդէ բայի մը, ածականի մը կամ ուրիշ մակբայի մը իմաստը:

Օր. Քիչ խօսիչ, շատ աղուոր գրեչ, աւելի կանուխ արքանայ:

110. Գլխաւոր մակբայներն են.

1. Ժամանակական. հիմա, երբ, կանուխ, ուշ:

2. Տեղական. հոս, հոն, վեր, վար, մեջ, ներս:

3. Քանակական. շատ, քիչ, աւելի, միայն, ալ:

4. Հաստատական. այո՛, հարկաւ, իրաւ, ճիշդ:

5. Ժխտական. ոչ, չ, մի, երբեք, բնաւ:

6. Հարցական. ինչպէս, երբ, ինչու, ո՞ր, ուսկից:

7. Տարակուսական. գուցէ, արդեօք, միթէ:

8. Եղանակական. շուտ, կամայ աղիկ, գեշ, քաւ:

9. Ցուցական. ահա, ահաւասիկ, աւասիկ:

Հ Ր Ա Ն Ա Ն Գ 71.

Որո՞նք են մակբայ եւ որ բայերուն կը վերաբերին:

Ի՞նչպէս իմացար այս գաղտնիքը: Կամաւ անձնատուր եղայ: Իսպառ մինակ մնացի: Դեռ կը տնտրեմ: Երկու տարի միասին ապրեցանք: Մերթ գուարթ է մերթ տխուր: Երբեմն տկարութիւն կ'զգամ: Երբ դու եկար, արդէն լմացած էր հանդէսն: Շատ կանուխ է: Նախ խորհէ եւ ապա խօսէ: Ըսածիդ վրայ ետքը պիտի զգլաս անշուշտ: Ի՞նչու տխուր ես: Ժամ քանի՞ն է արդեօք: Հոս եկուր:

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՆԱԽԴԻՐ ԿԱՍ ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

111. Նախդիր կամ նախադրութիւնը անփոփոխ բառ մ'է որ գոյականին կամ դերանունին կցուելով՝ կը ցուցնէ ուրիշ բառի մը հետ նոյնին ունեցած առընչութիւնը:

Օր. Ծառին վրայ եղաւ: Ինձ հետ եկուր:

112. Նախադրութիւն ունեցող բառը կը կոչուի նախադրութեան խնդիրը:

Ինչպէս. Ծառին եւ ինձ բառերը:

113. Նախադրութիւններէ ոմանք իրենց խընդիրէն առաջ կը դրուին ոմանք ալ՝ վերջը:

114. Գլխաւոր նախդիրներն են.

1. գ, ի, յ, ց, առ, ընդ, ըստ, մինչեւ, առանց վասն: Ասոնք աւելի գրաբարին մէջ կը գործածուին:

2. Մեջ, տակ, վրայ, ներս, դուրս, խոյ, մօտ, առաջ, առջեւ, ետք, ետեւ, համար, հետ, չափ, պէս, զոս եւն:

115. Վերոյգրեւներէն ոմանք կրնան ըլլալ թէ մակրայ եւ թէ նախդիր:

1. Մակրայ են, երբ բայի քով են:

2. Նախդիր են, երբ գոյականի կամ դերանունի քով են:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 32.

Որոնք են նախադրութիւնք եւ նոցա խնդիրք:

Այս մարդ իբրեւ զրպարտիչ պիտի պատժուի: Չայնդ մինչեւ ինծի հասաւ: Ուղեւորք լեռն ի վեր մագլցեցան: Չմեռն իրուն ձիւնեց: Պարտալին վրայէն իջան: Չքեզ տեսնել վերջ անոր հանդիպեցայ: Որսորդներուն հետ ճամբայ ելանք: Մեզմէ հետու պիտի ըլլաս: Լերան անդիի կողմը կը բնակին: Դատաւորին առջեւ ելաւ: Յովսէփ դէպի իւր եղբարքը վազեց: Իբրեւ թշնամիէ կը զգուշանամ: Ես ալ ձեզի չափ գիտեմ: Ընկերոջս համար է: Ծիծեռնակը կ'երգէ ծառին վրայ: Եղբորն հետ կը խօսէր:

ԳԼՈՒԽ Թ.

ՇԱՂԱՍՊ

116. Շաղկապ են այն անփոփոխ բառերը որք միմեանց կը կապեն միեւնոյն տեսակէ բառեր եւ նախադասութիւններ:

Օր. Ձին եւի էշը օգտալար կենդանիներ են:

Աշխատարարը դառն կը քուի, ԲԱՅՅ իւր պտուղը փայր է:

117. Գլխաւոր շաղկապներն են.

Եւ, ու, քայց, այլ, քե, երբ, սակայն, ալ, այլ եւ, քեոր, քեպիս, քեւ, ինչպէս, զի, վասնզի, քան զի, այնուզի, որովհետեւ, երբ, կամ, մինչ, յորժամ, մինչդեռ, իսկ, որ, մանաւանդ, քե, նաեւ, ոչ քե, ոչ միայն, քան քե, անգամ, նոյն իսկ, արդ, ուսի, ուրեմն, հասցա, ապա, ապաքե ոչ, քող քե, քայց քե, իբր քե, գրեթե, այսինքն, զոմե, զեթ, զոր օրինակ, այն է եւն:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 33.

Ստորագծեցէք շաղկապները:

Պետրոս եւ Յովհաննէս կ'երթային: Խնդրէ իրաւունքը, բայց ճանչցիր նաեւ պարտքերդ: Որչափ կուզէի որ հայրս տեսնէի: Նամակը հասաւ թէ չ'հասաւ: Եղբայրդ կամ քոյրդ պէտք է հոս գայ: Աստուած Սողոմ Գոմոր քաղաքներն այրեց, վասնզի նոցա բնակիչք անզգամ էին, բայց միայն Դովտ ազատեցաւ: Եթէ կամիս կարող ես զիս փրկել, եղբայրս տունն է, իսկ քոյրս ոչ: Եթէ ուզես՝ քեզ ալ կուտամ:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ 34.

Որոշեցէք մակրայներն ու նախդիրները:

Սպասէ, մինչեւ որ գամ: Մինչեւ ցմահ հաւատարիմ մնաց: Հակառակ կամացս մեկնեցար եղբորդ հետ: Ի՞նչու հակառակ կը խօսիք: Օրինաց համաձայն գործէ: Համամիտ եւ համաձայն պիտի վարուիք: Ծառին վրայ թառեցաւ: Զինուորք վրայ հասան եւ ձերբակալեցին: Իմ ետեւէս կուգայ: Հագուելէ ետեւ դուրս ելաւ: Ինձ հետ կուգամ:

Գ Լ ՈՒ Թ

Մ Ի Զ Ա Ր Կ ՈՒ Թ Ի Ի Ն

118. Միջարկութիւն կամ ճայնարկութիւն
կը կոչուի այն բանն որ կը բացատրէ մեր հոգ-
ւոյն կերբը կամ յուզմունքը. ինչպէս զարմանք,
ցաւ, քարկոտքիւն, ուրախութիւն, արհամար-
հանք, երկիւղ, զգուանք, եւն:

119. Գլխաւոր միջարկութիւնք են.

1. Զարմանք յայտնող — ո՛հ, զարմանք.
2. Ուրախութիւն » — ո՛հ, ա՛հ.
3. Ցաւ, գուռ, զղջում » — վա՛հ, ախո՛ռ,
աւա՛ղ, մեղ՛ի, բարե՛, մեղա՛յ.
4. Բաղձանք. երանի՛ր, ո՛ւր եր քե՛, իցի՛ւ.
5. Անէծք յայտնող — վա՛յ, անե՛ծք.
6. Խրախոյս » — օ՛ն, հապա՛ աղե՛
ապրի՛ս, կեցցե՛, ազնիւ՛, հա՛.
7. Զգուանք — ո՛հ, զարշեղի՛, պիղ՛ծ, ե՛հ.
8. Բարկութ. թշնամանք — ա՛յ, հա՛յ.
9. Արհամարանք — վա՛շ, քե՛հ.
10. Վրէժխնդրութիւն — վա՛հ, օ՛ն.
11. Մերժում, սոսկում — օն անդր, քա՛ւ լիցի՛.
12. Կանչելու համար — ո՛, ո՛վ, ա՛յ, հե՛.
13. Գովելու համար — ազնիւ, կեցցե՛ս քա՛ւ ե՛.
14. Ողջունելու համար — քա՛ւ, ողջոյն:

Մ Ի Զ Ա Ր Կ ՈՒ Թ Ի Ի Ն

Միջարկութիւններն.

Ա՛հ, ինչ գուռեցի՛ր քարեւը: Ո՛հ. սիրելիս կը
ցաւի՛մ վրա: Ողջոյն քո չկրցայ տեսնել: Վայ անօրէն,
ինչպէս խնդրեցար: Ո՛հ մի խոցեր կարեւոր սիրաս:
Ո՛վ տէր, մի մերժեր խնդիրքս: Երանի՛ համբերողաց,
զի նոքա պիտի ժառանգեն երկինքը: Ապրի՛ս, որդեակ
իմ: Հայ չարածճի: Աւա՛ղ փառացս անցաւորի:

In 30f

2573
2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0061421

